

ΚΤΙΣΤΟ ΣΥΜΒΑΝ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΑΝΤΩΝΑΣ, ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΩΡΑΙΟΠΟΥΛΟΣ

5 θερινά
εργαστήρια
αρχιτεκτονικής
in situ

Ιωάννης Ζαβολέας

Επίκουρος Καθηγητής Πολυτεχνείου Κρήτης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Όπως ορίζεται ήδη στην περιγραφή του εργαστηρίου, πρωταρχικό ζήτημα είναι η θεματοποίηση, δηλαδή η ανάδειξη μιας μάλλον οσαφούς κατάστασης και η αναδιατύπωσή της σε συγκεκριμένο θέμα. Μια τέτοια διαδικασία αφορά καταρχήν στον καθορισμό των δεδομένων, την αξιολόγησή τους, κατόπιν τη διατύπωση ζητούμενων και

μέσα από τη μοναδικότητά του, τα διαφοροποιητικά και ταυτοποιητικά του χαρακτηριστικά, χωρίς διάθεση επιφανειακού εναρμονισμού με προϋπάρχουσες θέσεις, παρά σε συνάρτηση με το ευρύτερο κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο όπου συμβαίνει μια τέτοια διαδικασία.

Μετά τον καθορισμό του θεματικού πλαισίου, επινοούνται στρατηγικές δράσης επάνω σε ζητήματα που έχουν ήδη αναπτυχθεί κατά την εξοικείωση με το αντικείμενο της έρευνας και την ανάλυση των δεδομένων. Κοτ' επέκταση, έχει

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ ΤΟΥ ΚΤΙΣΤΟΥ ΣΥΜΒΑΝΤΟΣ*

την οριοθέτηση του πλαισίου δράσης. Είναι ήδη σαφές ότι κατά την αρχιτεκτονική έρευνα όπως αυτή εκτυλίσσεται στο εργαστήριο αποφεύγουμε να αγκιστρώνουμε τις όποιες προτάσεις σε διαπιστώσεις, διατυπώσεις, αρχές, πολύ περισσότερο κυρίορχες μεθοδολογίες και αισθητικές με περιεχόμενο αυτονόητα αναγνωρισμένο ως αρχιτεκτονικό. Αντίθετα, μέσα από τον όρο θεματοποίηση διαφαίνεται ως αναγκαίο να επιστρέψουμε στην πλέον αρχική φάση καθορισμού του αρχιτεκτονικού προβλήματος, δηλαδή στην αναζήτηση του ίδιου του θέματος. Κι αν μια τέτοια προσπάθεια φαντάζει αρχικά οσαφής, σύντομο ανακαλύπτουμε ότι η διαδικασία που ακολουθείται μπορεί να είναι η πλέον επιστημονική, καθώς αφορά συγκεκριμένα στην αναγνώριση των δεδομένων και απόδοση σχετικών σημασιών σε αυτά μέσω καταγραφής, περιγραφής και συγκριτικής αξιολόγησης, με σκοπό να προσδιορισθεί το θεματικό πλαίσιο στο οποίο θα αναπτυχθεί κάθε αρχιτεκτονική πρόταση.

Ο όρος θεματικό πλαίσιο περιγράφει τη διατύπωση των χαρακτηριστικών εκείνων που περιγράφουν το θέμα με επαρκή ευρύτητα και που αναδεικνύουν τις ιδιαιτερότητες οι οποίες θεωρούνται ως οι πλέον σημαντικές αναφορικά με αυτό. Μια τέτοια αναζήτηση διατυπώνεται διαρκώς στο πλαίσιο του εργαστηρίου ως αναζήτηση του τόπου. Επισημαίνω ενδεικτικά, «ο τόπος σήνεται ως ετερόκλητο-πολυφωνικό άθροισμα απρόβλεπτων εγκαταστάσεων με αστάθμητο και ασταθές κέντρο αναφοράς»: με άλλα λόγια το θέμα αναδεικνύεται

ιδιαιτερη σημασία ο τρόπος με τον οποίο εκτίθενται τα δεδομένα, καθώς η διαδικασία αυτή ήδη προοιεύει πώς αυτά θα αξιολογηθούν, ακόμα και τις στρατηγικές δράσης που θα ακολουθηθούν – μια και έχει γίνει πλέον κοινή πεποίθηση ότι καμία περιγραφή δεν είναι άμοιρη υποκειμενισμού, παρά συμπυκνώνει, έστω συγκαλυμμένες, τις απόψεις αυτού που τις διατυπώνει.

Προσδιορισμός του Θεματικού Πλαισίου: Κτιστό Συμβάν

Ως προς το αντικείμενο του εργαστηρίου, το θεματικό πλαίσιο ορίζεται με τη διατύπωση κτιστό συμβάν. Συμβάν είναι ένα απιληπτό γεγονός. Ο προσδιορισμός του συμβάντος ως κτιστό είναι μια έκφραση με χαρακτήρα μάλλον ρητορικό, αφού μπορεί να ερμηνευθεί με διαφορετικούς τρόπους: γιο παράδειγμα το κτιστό ως συμβάν, το συμβάν του κτίζειν, αλλά ακόμα και το κτίσιμο ως η κατασκευή ενός συμβάντος. Αυτό που έχει σημασία είναι οι νοηματικές σχέσεις που μπορεί κανείς να διακρίνει μεταξύ των δύο όρων, με άλλα λόγια πώς είναι δυνατόν το κτιστό – με την ευρύτερη σημασία του ως κτισμένο – να ορισθεί και ως συμβάν, δηλαδή ως προς τα χαρακτηριστικά ενός συμβάντος, είτε ως διαδικασία του κτίζειν, είτε ως αποτέλεσμα με ορισμένη διάρκεια ζωής μετά την περάτωση της διαδικασίας του κτίζειν αλλά και πώς το συμβάν προσδιορίζεται ως κατασκευάσμα με ιδιότητες του κτιστού. Στο πλαίσιο μιας τέτοιας νοηματικής σύναψης οι δύο όροι επανοπροσδιορίζονται και αλληλοτροφοδοτού-

*Το κείμενο γράφτηκε επί τη ευκαιρία της συμμετοχής του Ιωάννη Ζαβολέα στο Κτιστό Συμβάν III Κοίτη και Δεξαμενή

νται με σημασίες, με στόχο τον καθορισμό του νοηματικού κοινού τούς τόπου αλλά και αρίων που τις διαχωρίζουν.

Ορισμένες ιδιότητες του κτιστού μας ενδιαφέρουν ειδικά ως προς τη σχέση τους με ιδιότητες του συμβάντος και αντίστροφα. Ο προσδιορισμός κτιστό αναφέρεται συνήθως σε μια κατασκευή η οποία χρονικά είναι περισσότερο μόνιμη. Αντίθετα το συμβάν αναφέρεται σε κάτι το οποίο είναι χρονικά περιορισμένο και φευγαλέο. Το κτιστό είναι κατασκευασμένο με στέρεα υλικά, και με δομή προμελετημένη ως προς τις στοτικές της ιδιότητες, ακόλουθα έχει κατασκευαστική λαγική και στις περιπτώσεις χωρικών κατασκευών έχει σταθερή χωρική διάταξη. Αντίθετα, τα συμβάν προκύπτει, αναδύεται ή πλασιώνεται μέσα, επάνω ή και ως προς τα κτιστό, καθώς είτε το ανοδεκνύει, είτε το ανατρέπει, είτε υποτάσσεται και γενικά αναπτύσσει κάποια σχέση με αυτό. Ήδη μέσσο από τις δεδαμένες σημασίες των όρων κτιστό και συμβάν διαφαίνεται μια σχέση εξάρτησης και αλληλοσυμπλήρωσης μεταξύ τους. Η σχέση όμως αυτή αποκτάει ακόμα περισσότερο ενδιαφέρον όταν επιχειρήσουμε να αποδώσουμε τον έναν όρο συναρτησει του άλλου, οπότε και προκύπτουν ερωτήματα όπως:

- Μπορεί το κτιστό να διαβαστεί ως συμβάν;
- Μπορεί το συμβάν να διαβαστεί ως κτιστό;

Στη συνέχεια θα δειχθεί πως είναι πράγματι δυνατή μια τέτοια ανάγνωση, με ταυτόχρονη διεύρυνση των σημασιών των δύο όρων. Πρώτα όμως χρειάζεται να γίνει αναφορά στις χαρακτηριστικές ιδιότητες του κτιστού και του συμβάντος. Η περιγραφή επικεντρώνεται στις ιδιότητες εκείνες που είναι σε άμεση συνάρτηση της φυσικής κατάστασης του κτιστού και του συμβάντος, δηλαδή ως προς την ύλη και τις φυσικές της ιδιότητες, κατ' επέκταση το χώρο, το χρόνο και τις μεταβολές τους.

Οι Ιδιότητες του Κτιστού

Το χαρακτηριστικό της μονιμότητας του κτιστού στο χώρο και το χρόνο συνίσταται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της στερεός ύλης. Ως τέτοιο μπορούν να αναφερθούν οι φυσικές ιδιότητες των στερεών όπως το βάρος και το σχήμα που παραμένουν πρακτικά σταθερές, ή με άλλη διατύπωση οι ιδιότητες που παραμένουν πρακτικά ανεπηρέαστες σε ήπιες εξωτερικές επιδράσεις. Ως συνέπεια της διατήρησης των ιδιοτήτων του κτιστού προκύπτουν οι εξής ποροτηρήσεις. Το κτιστό είναι αναγνωρίσιμο ακριβώς επειδή οι ιδιότητες του παραμένουν σταθερές στο χρόνο και συνεπώς επαναφέρει συγκεκριμένες μνήμες. Ακόλουθα αποδίδεται στο κτιστό η ταυτότητα με την οποία αναγνωρίζεται. Η ταυτότητα του κτιστού αντίστροφα συμβάλλει στην απόδοση ταυτότητας στον τόπο όπου βρίσκεται. Αναφορικά με την εφαρμογή του κτιστού αξίζει να αναφερθεί ότι οι συνθήκες και απαιτήσεις διαβίωσης σε ένα κτιστό σύνολο επιβάλλουν μετατροπές, προσθήκες και τροποποιήσεις. Παρά ταύτα, στις περισσότερες περιπτώσεις κτιστού μπορεί να θεωρηθεί ότι υπάρχει ένα τμήμα το οποίο παραμένει αναλλοίωτο ή έστω αναγνωρίσιμο, ένα υπάβαθρο όγκου κτιρίου, σταθερή πλατφόρμα ή κτιριακή υποδομή επάνω ή ως προς το οποίο αναπτύσσονται ανθρώπινες δραστηριότητες, με

ταυτόχρονη μερική προσαρμογή του κτιστού αλλά και ανάπτυξη προσωρινών καταστάσεων ως προς αυτό, προκειμένου οι δραστηριότητες αυτές να εξυπηρετηθούν.

Οι Ιδιότητες του Συμβάντος

Ανοφερόμενοι στις ανθρώπινες δραστηριότητες που αναπτύσσονται επάνω στο κτιστό, περνάμε στην οπδόση σημασιών στο συμβάν. Το συμβάν εμφανίζει κοταρχήν μεγαλύτερη ασάφειο και συνθετότητα κύρια ως προς τους

τρόπους με τους οποίους εκδηλώνεται και γίνεται αντιληπτά. Ένα συμβάν μπορεί να είναι προϊόν ανθρώπινων δραστηριοτήτων και άλλων φαινομένων. Είναι σύνθετες διαφορετικό συμβόντα να εκδηλώνονται είτε ταυτόχρονα είτε σε συνδυασμό και σχέση εξόρτησης μεταξύ τους. Ένα συμβάν χαρακτηρίζεται από προσωρινότητα και γενικά προσδιορίζεται συνορτήσει του χρονικού διαστήματος κατά το οποίο είναι σε ισχύ, με άλλο λόγια έχει ορχή, διάρκειο και τέλος, ενώ μπορεί νο περιγράφεται μοζι με άλλο

συμβάντα που εμφανίζονται και δρουν σε σχέση με τους. Πράσθετα, ένα συμβάν είναι αντιληπτό όχι μόνο με την αισθητηριακή καταγραφή στερεάς ύλης, αλλά επεκτείνεται σε ύλη κάθε μορφής, όπως αυτή ορίζεται στη Φυσική. Με την επισήμανση αυτή υπό τον όρο συμβάν εντάσσονται φαινόμενα και κατ' επέκταση δροστηριότητες που καταγράφονται από κάθε αισθητήριο όργανο, έως και από τεχνητά όργανα καταγραφής. Επίσης, ένα συμβάν είναι αναγνωρίσιμο και ταξινομείται καθώς εμφανίζει ομοιότητες με άλλα συμβάντα, τα οποία έχουν ήδη καταγραφεί στη μνήμη. Προκειμένου να αποδοθεί ταυτότητα σε ένα συμβάν, ακόμα κι αν το ίδιο δεν είναι απόλυτο όμοιο με άλλα, χρειάζεται να αναπτυχθούν συγκριτικοί συσχετισμοί αμοιότητας ή και διαφοροποίησης με αυτά.

Σύζευξη Κτιστού και Συμβάντος: Το κτιστό ως Συμβάν, το Συμβάν ως Κτιστό

Επιχειρώντας τη διασταύρωση των δύο εννοιών, η κάθε έννοια θα ερμηνευθεί συναρτήσει των σημασιών που αποδίδονται στην άλλη.

Καταρχήν, ένα συμβάν προσδιορίζεται σε συνάρτηση με τις ιδιότητες του κτιστού. Πράγματι, το συμβάν έχει χαρακτηριστικά περισσότερο εφήμερο από το κτιστό, καθώς διαρκεί συγκεκριμένο, συγκριτικά μικρότερο χρονικό διάστημα. Επιπλέον, το συμβάν δεν προσδιορίζεται χωρικά με σαφήνεια από μόνο του, πορά αυνά σε συνάρτηση με τα όρια του κτιστού με το οποίο συσχετίζεται, οπότε και η επαναληψιμότητα ενός συμβάντος σε συγκεκριμένο κτιστό περιβάλλον προσδίδει στο ζεύγος αυμβάν-κτιστό μια ιδιαίτερη σχέση ταυτότητας. Ακόλουθα, διαπιστώνονται διαφορές ως προς την υλικότητα κτιστού και συμβάντος. Ενώ τα κτιστά είναι στερεά, το συμβάν μπορεί να εμφανίζεται με οποιαδήποτε υλική κατάσταση, ή και να συνδυάζει στοιχεία διαφορετικής υλικής δομής. Έτσι, ένα συμβάν μπορεί να υποστηρίζεται από στερεά στοιχεία, επιπλέον από υγρό, αέρια ή και από ηλεκτρομαγνητικό κύματα. Η δυναμική του συμβάντος οφείλεται ανάλογα στη γενική αίσθηση του φευγαλέου και στην ένταση των ερεθισμάτων με τα οποία καταγράφεται αισθητηριακά, όπως είναι ένα οπτικό ή ακουστικό ερέθισμα, ή μια μυρωδιά. Είναι επόμενο οι ιδιότητες ενός συμβάντος να μεταβάλλονται σημαντικά στο χώρο και το χρόνο ανάλογα με τις μεταβολές στην πηγή του συμβάντος, αντί-

θετα με τις ιδιότητες του κτιστού που παραμένουν συγκριτικά σταθερές επειδή ακριβώς το ίδιο το κτιστό είναι στερεό. Η δομή ενός συμβάντος δεν περιορίζεται ως προς τις χωρικές σχέσεις των επιμέρους στοιχείων με τα οποία περιγράφεται, αλλά περιγράφει και τις σχέσεις εξάρτησης και χρονικής αλληλουχίας μεταξύ τους.

Αντίστοιχα το κτιστό προσδιορίζεται συνορτήσει εννοιών που περιγράφουν ένα συμβάν. Αντίθετα με την ασόφεια των ορίων και τη συνθετότητα που χαρακτηρίζει συνήθως ένα συμβάν, το κτιστό ως απάρροια της στερεός φυσικής του κατάστασης παρουσιάζει ευκρίνεια και σταθερότητα ως προς τον όγκο και τη μορφή του, ενώ γίνεται αντιληπτό κύρια μέσω της όρασης αλλά και της αφής. Πρόσθετα, το κτιστό είναι προϊόν ειδικά της συνειδητής και πολυδιάστοτης δραστηριότητας του κτίζιν. Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει τις φάσεις σχεδιασμού και κατασκευής του κτιστού και ενδέχεται να επεκτείνεται σε περιπτώσεις μετατροπής του. Επίσης, αναφορικά με ζητήματα δομής, η δομή του κτιστού καθορίζει τις σχέσεις τόσο μεταξύ των στοιχείων που το απαρτίζουν, όσο και ως προς το σύνολο, κυρίαρχα ως προς τους τρόπους σύνδεσης, σύνθεσης, στήριξης, κατασκευαστικής λογικής, επίσης ως προς τη συγκρότηση και τουτοποίηση των επιμέρους χώρων τους οποίους ορίζει. Ακόμα, το κτιστό χαρακτηρίζεται από χωροχρονική σταθερότητα και διάρκεια, εκτός από περιπτώσεις όπου προσαρμόζεται για να υποστηρίξει συμβάντα, όπως παροδικό γεγονός, οπότε και περιγράφεται σε σχέση με αυτό. Επιπλέον, εξίσου σημαντικός για το κτιστό είναι ο εξοπλισμός του με κατάλληλη υποδομή, όπως φωτισμός, ανοίγματα, πόρτες, κινητά σκίαστρα και άλλα στοιχεία τα οποία παρέχουν τη δυνατότητα κάποιες από τις ιδιότητές του να μετατρέπεται περιοδικά και ελεγχόμενο. Τέλος, το κτιστό είναι αναγνωρίσιμο καταρχήν εξαιτίας της σχετικής του μονιμότητας στο χώρο και το χρόνο σε αντίθεση με ένα συμβάν, ενώ αποδίδεται ταυτότητα σε αυτό με διαδικασίες συσχετισμού και επισήμανσης των διαφορών του με άλλα ως προς τη μορφή, τη δομή και άλλα τους χαρακτηριστικά.

Προεκτάσεις του Κτιστού Συμβάντος μέσω από την Ειδική Σχέση «Κοίτη και Δεξαμενή»

Ειδικά ως προς τη σχέση της κοίτης με τη δεξαμενή, το πρόβλημα εντάσσεται καταρχήν σε μια γενικότερη αναζήτηση

της σχέσης του φυσικού με το τεχνητό και μέσα από αυτήν, στη σχέση της αρχιτεκτονικής με το φυσικό περιβάλλον. Στη σχέση μεταξύ φυσικού και τεχνητού υπεισέρχονται συγκριτικοί χαρακτηρισμοί οναφορικά με τη δεξαμενή ως τεχνητή υποδομή αλλά και την κοίτη κατά ένα τρόπο ως φυσική υποδομή, καθώς και τα δύο αυτά στοιχεία συνεργάζονται προκειμένου να υποστηρίξουν τη διαχείριση και τον έλεγχο στη διαφύλαξη και ροή του νερού. Το νερό, τόσο στην κοίτη όσο και τη δεξαμενή, φυλάσσεται και ανανεώνεται καθώς είναι λιγότερα ή περισσότερα σε διαρκή κίνηση, είναι συνεπώς το στοιχείο εκείνο το οποίο καλείται να τιθασεύσει ο άνθρωπος ενάντια σε φυσικές δυνάμεις με κατάλληλες υποδομές, είτε τεχνητές (δεξαμενή, αγωγοί, μηχανικές αντλίες νερού), είτε φυσικές (καίτη). Οι παράγοντες οι οποίοι υπεισέρχονται στη διασφάλιση του περιβάλλοντος υποδομής είναι άμεσα εξαρτημένοι από τα δύο μέρη της σχέσης άνθρωπος και περιβάλλον. Η σχέση αυτή αναπτύσσεται ειδικά ως προς τις ζωτικές ανάγκες του ανθρώπινου σώματος σε νερό από τη μία και από την άλλη για την προστασία του ίδιου του περιβάλλοντος ώστε να εξοφαστεί η παροχή νερού.

Επιχειρώντας την αναγωγή του ζητήματος στην αρχιτεκτονική, κύριο ζητούμενο είναι η επαναδιαπραγμάτευση της σχέσης μεταξύ ανθρώπου και φύσης με την παρεμβολή ενός τεχνητού περιβάλλοντος μεταξύ τους. Η σχέση του ανθρώπου με τη φύση δεν ορίζεται επαρκώς μέσα από της διάκριση κτιστού και φυσικού, όπου για παράδειγμα το κτιστό θο ονοδεκνυόταν ως αντικείμενο τοποθετημένο σε φυσικό φόντο. Πολύ περισσότερο από μία φορμολιστική εκζήτηση, η συνειδητοποίηση αυτή της ανεπάρκειας στη σχέση κτιστού και φυσικού οφείλεται περισσότερο στη μετατόπιση του ενδιαφέροντος της αρχιτεκτονικής από την αισθητικά άρτιο αρχιτεκτονική φόρμο στην αναζήτηση εκείνων των βιωματικών εμπειριών που συμβαίνουν μέσω γύρω και σε συνάρτηση με αυτήν.

Η μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τη φόρμο στο βίωμα μας επιστρέφει στο δίπολο μεταξύ κτιστού και συμβάντος

και μπορεί να παρομοιασθεί με τη μετατόπιση του ενδιαφέροντος από το στατικό χώρο στο ρέοντα χρόνο. Η αντίληψη αυτή δεν είναι χωρίς προηγούμενο. Για παράδειγμα αναφέρονται οι έρευνες καταγραφής και απόδοσης του χώρου από τους Καταστασιακούς, όπου ο χώρος καταρχήν αποϋλοποιείται για να ερμηνευθεί ξανά, αποκλειστικά ως προϊόν συμβάντων το οποίο υποστηρίζει, οι αναζητήσεις του Tschumi για τη σύλληψη του χώρου μέσα από συμβάντα, που μπορεί να φτάνουν όπως ο ίδιος αναφέρει ως και ένα έγκλημα, ή οι προγραμματικές προσεγγίσεις του χώρου από τους αρχιτέκτονες Rem Koolhaas και MVRDV. Κατό τρόπο ανάλογο, η σημασία ήδη κατά τη φάση της αναζήτησης του αρχιτεκτονικού προβλήματος μετατοπίζεται στην καταγραφή των ποικίλων δράσεων, συμβάντων και φαινομένων και την προγραμματική τους οργάνωση σε ένα σύνθετο σχήμα με δυνατότητες ευελιξίας στο χώρο και εξέλιξης στο χρόνο. Ως κύριος στόχος διοφίνεται η παραγόμενη αρχιτεκτονική να εξυπηρετεί κατά το δυνατό περισσότερο τις απαιτήσεις συμβάντων ως προς τα οποία γεννήθηκε το οποίο παραγόμενο σχήμα, συνιστώντας περισσότερο ένα χαλαρό πλαίσιο σχέσεων και ελεύθερων δράσεων κι όχι ένα σύστημα με ουστηρά προκαθορισμένη ταυτότητα, επίσης σχέσεις και λειτουργίες.

Σε πρόσθετη εμβάθυνση των σκέψεων αυτών, η αρχιτεκτονική σύλληψη τείνει να αναπτύσσεται όλο και λιγότερο

επάνω στην απαίτηση κατακερματισμού του χώρου, παρά στη βάση της επικοινωνίας και συνένωσης διαφορετικών χώρων μεταξύ τους. Ανάλογα επανακαθορίζονται τα βασικά διαχωριστικά στοιχεία δόμησης και οριοθέτησης του χώρου, όπως ο τοίχος, η οροφή και το δάπεδο. Το συμπαγές όριο μεταλλάσσεται πλέον ως διαφανές πέτασμα ή διοπερατή μεμβράνη, η μετάβαση μεταξύ δύο σημείων στο χώρο ερμηνεύεται ως ροή, οριζόντια και κατακόρυφα επίπεδο περιστρέφονται και συναντιούνται νοηματικά ως κεκλιμένες επιφάνειες, ενώ οι παραγόμενοι χώροι φέρουν περισσότερο σύνθετη και οσοφή ταυτότητα, με δυνατότητες ανάληψης περισσότερων χαρακτηρισμών και δράσεων.

Αναφορικά με το χώρο και τη σύλληψή του τέτοιες διαπιστώσεις ανάγονται στη γενικευμένη ογκωδία επανοδιοπραγμάτευσης της διαδικασίας του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού. Η αναζήτηση της διαδικασίας του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού δεν μπορεί παρά να επιστρέφει στη βάση της σκέψης, δηλαδή πριν την αρχιτεκτονική, στις έννοιες τις οποίες πραγματοποιείται ο σχεδιασμός. Ακόλουθα, διαφαίνεται επιτακτικό να επαναπροσδιορισθούν ως και θεμελιώδεις έννοιες, που σε πρόσφατους χρόνους ίσως θεωρήθηκαν αυτονόητες ή δεδομένες και να τεθούν ξανά ερωτήματα τα οποία ίσως φάνταζαν και αφελή: τι είναι τοπίο, τι είναι τόπος, σε τι συνίσταται η αρχιτεκτονική διερεύνηση και πρακτική, ποιο είναι το αποτέλεσμα του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, τι είναι η κοτασκευή και πώς συγκροτείται σε συνάρτηση με το τοπίο, πώς συνδιολέγεται το φυσικό με το τεχνητό και ούτω κοθεξής. Παρά την απλή διατύπωση κάθε επιμέρους ερωτήματος, εξαιτίας του συνδυασμού τους στον καθορισμό του αρχιτεκτονικού ζητήματος, ολιστικές αντιμετώπισεις και ανογωγές σε γενικές αρχές και εννοιολογικές στοθερές παύουν πλέον να έχουν προκτικό νόημα. Αντίθετο, οι απαντήσεις προκύπτουν τις περισσότερες φορές αναγκαστικά σύνθετες και μέσο από τη συστηματική ονόλυση των παρα-

μέτρων που περιγράφουν τις συχνά αντικρουόμενες συνιστώσες με τις οποίες περιγράφεται κάθε περίπτωση. Όποιο όμως και να είναι το ζητούμενο, η αρχιτεκτονική δεν μπορεί να προσδιορίζεται μέσα από την αυτονομία του κτιστού και τους όρους που αυτό θέτει. Αντιστρέφοντας το αρνητικό πρόσημο μιας τέτοιας διατύπωσης, η αρχιτεκτονική ως πεδίο αντιλεί πλέον το νόημα και τη σημασία της από άλλα πεδία: για να διοτυπωθεί αυτό περισσότερο άμεσα, η αρχιτεκτονική φοίνεται πως έχει πλέον πάψει να έχει νόημα από μόνη της. Ακόλουθα, το δισκύβευμα της αρχιτεκτονικής έρευνας είναι να αποσπαστεί η ίδια η αρχιτεκτονική από το ίδιο το αρχιτεκτονικό της κατεστημένο (τόσο το ακαδημαϊκό, όσο και το κοινωνικό) και να εφεύρει ξανά τη σχέση της με την κοινωνία, τη φύση και τον κόσμο. Η σχέση όμως αυτή, αντίθετα με τις θέσεις προηγούμενων εποχών, χρειάζεται πλέον να θεμελιώνεται στην απαιτούμενη ευρηματικότητα για την επίλυση πολυδιάσποτων ζητημάτων, με ανάδειξη τόσο της μοναδικότητας του κάθε αρχιτεκτονικού προβλήματος όσο και της αποίτησης για δημιουργία ευέλικτων χωρικών πλοισίων δράσης, όχι σε προσπάθειες συρρίκνωσης της διαφορετικότητας σε τυποποιημένες ιδεολογίες και μορφολογίες, τέτοιες που ενώ πιθανά εξοκολουθούν να σπαντούν σε απαιτήσεις που κάποτε θεωρήθηκαν ως ομιγώς αρχιτεκτονικές, διοφούνται πως είναι όλο και περισσότερο κενές κοίριων νοημάτων.

